

УДК 378.14

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Лобач Наталія

(Полтава, Україна)

У статті розглядається проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів; проведено аналіз літератури вітчизняних та зарубіжних дослідників, щодо змісту поняття «педагогічні умови»; визначені та обґрунтовані педагогічні умови формуванні інформаційно-аналітичної компетентності лікарів у освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу.

Ключові слова: педагогічні умови, інформаційно-аналітична компетентність, мотиваційна спрямованість, інформаційно-аналітичні уміння, освітнє середовище, ЕНМК.

В статье рассматривается проблемы формирования информационно-аналитической компетентности будущих врачей; проведен анализ литературы отечественных и зарубежных исследователей, относительно содержания понятия "педагогические условия"; определены и обоснованные педагогические условия формирования информационно-аналитической компетентности будущих врачей в образовательной среде высшего медицинского учебного заведения.

Ключевые слова: педагогические условия, информационно-аналитическая компетентность, мотивационная направленность, информационно-аналитические умения, образовательная среда, ЭУМК.

This article examines problems of forming of information and analytical competence of future doctors; the analysis of literature of domestic and foreign researchers was conducted, to maintenance of concept "Pedagogical terms"; pedagogical terms of forming of information and analytical competence of future doctors in the educational environment of higher medical educational establishment were defined and justified.

Keywords: pedagogical terms, information and analytical competence, motivational orientation, information and analytical abilities, educational environment, EEMC

Постановка проблеми. Глобальна інформатизація суспільства є сьогодні не тільки об'єктивною реальністю, але й однією з домінуючих тенденцій

розвитку сучасного суспільства. Завдяки стрімкому розвитку нових освітніх технологій, виникає середовище у якому формується покоління висококваліфікованих професіоналів. Але у майбутніх фахівців з'являються не тільки принципово нові можливості, але і виникають раніше невідомі проблеми. Саме тому, перед системою освіти постає проблема – якісної підготувати студентів до нових умов життя і професійної діяльності, навчити їх самостійно діяти у освітньому середовищі, ефективно використовувати його можливості. Для цього необхідно формувати у майбутніх фахівців інформаційно-аналітичну компетентність, під якою ми розуміємо складову професійної компетентності, яка відображає готовність і здатність студентів застосовувати отримані знання, вміння, навички у сукупності з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних видів і форм представлення (традиційної, електронної), а також здатність проводити її аналітико-синтетичну обробку з метою отримання якісно нового знання, що дає можливість забезпечити процес прийняття відповідальних рішень у різних сферах діяльності, в тому числі професійної. Але ефективність процесу формування зазначеної компетентності залежить від вибору комплексу педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення педагогічних умов ефективної підготовки фахівців стало предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних дослідників: Л. Загребельної, А. Найна, О. Повідайчика, С. Шевченка, Л. Яковицької та ін. Однак, визначення та обґрунтування педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів не знайшло належного висвітлення.

Мета написання статті. Таким чином, метою нашого дослідження є визначення сутності поняття «педагогічні умови», теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів у освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Для визначення причин, що обумовлюють певні явища або процеси, у педагогіці вживають поняття "умова". Довідникова

література визначає «умову» як: 1) обставина, від якої що-небудь залежить; 2) правила, встановлені в якій-небудь галузі життя, діяльності; 3) обставини, за якими що-небудь відбувається [5].

За розумінням Н. Єрошиної, умови визначаються як сукупність соціально-педагогічних і дидактичних факторів, які сприяють ефективності навчального процесу через застосування ефективних форм, методів, прийомів [2].

А. Семенова у словнику-довіднику з професійної педагогіки визначає педагогічні умови як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [6].

За словами Н. Іпполітової, Н. Стерхової [3] педагогічні умови виступають одним з компонентів педагогічної системи, що відображають сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, впливають на особистісний і процесуальний аспекти даної системи і забезпечують її ефективне функціонування і розвиток.

Ми погоджуємося з Є. Карпенко, яка стверджує, що «до педагогічних умов можна віднести ті, що створюються в педагогічному процесі свідомо і повинні забезпечувати найбільш ефективний перебіг цього процесу» [4: 39].

Дослідження І. Седової виявляє, що педагогічні умови повинні відповідати наступним вимогам: бути обумовлені змістом майбутньої професійної діяльності фахівця та специфікою його навчання; містити у собі сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-технічних факторів, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань; включати зовнішні умови (соціально-економічні, соціально-культурні та ін.) й внутрішні (психолого-педагогічні, дидактичні та ін.), містити мотиваційний, організаційний, змістовий, контрольний-оцінний аспекти.

Отже, на основі вищезазначеного під педагогічними умовами формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів у освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу будемо розуміти необхідні

і достатні обставини, сукупність можливостей освітнього середовища, за яких відбувається цілісний продуктивний навчально-виховний процес, що забезпечує ефективне формування у майбутніх лікарів інформаційно-аналітичної компетентності.

Таким чином, ефективний процес формування інформаційно-аналітичної компетентності у майбутніх лікарів дозволило нам виділити педагогічні умови, які підвищують інтерес студентів до своєї майбутньої професії та спонукають їх до виконання інформаційно-аналітичної діяльності.

До таких педагогічних умов ми віднесли:

1. Формування у майбутніх лікарів мотивації до інформаційно-аналітичної діяльності як засобу професійного становлення та кар'єрного зростання.
2. Поетапне виконання інформаційно-аналітичної діяльності від алгоритмічної до застосування у нестандартних ситуаціях, що сприяє формуванню умінь пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, структурування, класифікації інформації для розв'язання поставленого завдання.
3. Створення відкритого освітнього середовища у вищому медичному навчальному закладі, яке дозволяє будувати індивідуальну освітню траєкторію кожного студента, та враховує специфіку професійної діяльності майбутнього лікаря.

Зазначені педагогічні умови перебувають у нерозривній єдності між собою і являють єдину систему, що характеризується наявністю компонентів, які знаходяться у тісному взаємозв'язку один з одним і мають характер взаємодії у досягненні бажаного результату, а саме – готовності майбутніх лікарів до продуктивного виконання інформаційно-аналітичної діяльності. Отже, розглянемо сутність кожної з умов, та визначимо їх місце у процесі формуванні інформаційно-аналітичної компетентності.

Перша педагогічна умова – формування у майбутніх лікарів мотивації до інформаційно-аналітичної діяльності як засобу професійного становлення та кар'єрного зростання.

Одним з головних напрямів вищої освіти сьогодення є професійна спрямованість майбутнього фахівця, яка відображає систему навчальної та професійної мотивації, інтерес до майбутньої професійної діяльності, професійно значущих якостей, ціннісних орієнтацій.

Професійна спрямованість особистості студентів найбільшою мірою пов'язана з їх пізнавальною спрямованістю, оскільки вона є тією цільовою програмою, яка визначає передумови для набуття студентами глибоких і міцних професійних знань і умінь, що лежать в основі формування професійної свідомості особистості та її діяльності. Теоретична і практична цінність знань і умінь, їх значущість для розвитку особистості, цінність для майбутньої професійної діяльності, потреба оволодіння для цього методами пізнавальної діяльності є основними мотивами пізнавальної діяльності.

Одним із найважливіших елементів мотиваційної системи є інтерес. Дослідження науковців виділяють три напрями розвитку інтересу: перший – інтелектуальний, інтерес пов'язаний з пізнанням навколишньої дійсності, тобто з інтелектуальною діяльністю людини. Другий – емоційний, інтерес у людини викликає те, що особливо привертає до себе й викликає позитивні емоції. Третій напрямок трактує інтерес з позиції вольової активності особистості, згідно з яким, інтерес є стимулом активності і виявляється у прагненні людини до предмету, що його цікавить [8].

На певному етапі інтерес викликає потребу оволодіння відсутніми знаннями, тобто виникає пізнавальний інтерес, що спонукає до постійного пошуку якісних джерел інформації, відбору, аналітичного мислення.

Ми цілком згодні з Г. Щагіною, яка визначає професійно-пізнавальний інтерес як інтегроване утворення особистості, що виражається в постійному прагненні до осмислення нових знань у майбутній професії і як форма прояву пізнавальних потреб, які забезпечують професійну спрямованість особистості.

Таким чином, інтерес до професійної діяльності у майбутніх лікарів виникає як потреба у діяльності, як готовність до вирішення професійних завдань, прагнення творчо виконувати свої професійні функції і прагнення до

постійного професійного та кар'єрного зростання й самовдосконалення. У процесі професійної підготовки інтерес до майбутньої професійної діяльності виступає як мета, засіб і результат підготовки майбутніх високо кваліфікаційних фахівців.

Розглянемо другу педагогічну умову поетапне виконання інформаційно-аналітичної діяльності від алгоритмічної до застосування у нестандартних ситуаціях, що сприяє формуванню умінь пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, структурування, класифікації інформації для розв'язання поставленого завдання.

Інформаційно-аналітична діяльність нерозривно пов'язана з уміннями, що набуваються через засвоєння змістових та операційних знань. Змістовні знання відносяться до об'єктів дії і зв'язків між ними, а операційні знання – це знання про способи дії з інформацією з певною метою. Уміння завжди передбачають використання знань, понять, правил і прийомів дій з ними, тобто спираються на активну інтелектуальну діяльність і обов'язково включають процеси мислення.

Отже, конкретизуємо уміння на кожному етапі інформаційно-аналітичної діяльності, що необхідні для повноцінного її виконання.

Пошукова діяльність включає наступні уміння:

– визначати можливі шляхи отримання інформації, формувати стратегію пошуку (усних, друкованих або електронних); користуватися комп'ютерними програмами (Opera, Google Chrome, Yandex чи ін.), пошуковими системами, бібліотечними каталогами; формулювати пошуковий запит (простий, складний); складати списки корисної літератури, чи електронних ресурсів; визначати надійність і достовірність джерела інформації.

Обробка інформації:

– групувати та систематизувати отримані джерела інформації; складати бібліографію згідно стандартів; працювати з електронними документами різних форматів (html, pdf, rtf, doc, xls та ін).

Аналіз інформації:

– визначати головне та другорядне; визначати актуальність, повноту, об'єктивність інформації; порівнювати, зіставляти об'єкти, явища, визначати тотожність, розбіжність, залежність, будувати логічні зв'язки; класифікувати, структурувати, узагальнювати інформацію; формулювати висновки з аргументацією, складати питання.

Представлення інформації:

– написання конспекту, реферату, анотації та ін.; представляти інформацію у вигляді графіку, схеми; користуватися комп'ютерними програмними пакетами для представлення результатів інформаційно-аналітичної діяльності (текстові редактори, електронні таблиці, програми для створення презентацій); відстоювання власної думки у формальній і неформальній обстановці.

Розглядаючи зазначені інформаційно-аналітичні уміння, можна сказати, що кожен компонент інформаційно-аналітичної діяльності (пошук, обробка, аналіз та представлення інформації) містить аналітичну складову, що інтегрується у цей компонент.

Таким чином, визначення інформаційно-аналітичних умінь, як системи дій з пошуку, обробки та представлення інформації, дає можливість звернутися до питання формування цих умінь. Дослідження науковців Т. Аверьянкової, О. Назначило доводять, що процес формування будь яких умінь (у нашому випадку інформаційно-аналітичних) характеризується етапністю, причому кожен попередній етап створює основу для проходження наступного.

Ми визначили наступні етапи:

1. Формування початкових умінь під керівництвом викладача. На цьому етапі відбувається формування мотивації навчання, викладач пояснює та актуалізує важливість сформованості інформаційно-аналітичних умінь для майбутнього лікаря. Під час виконання практичних вправ в основу завдань покладене детальне, алгоритмічне пояснення, що спрямовує студентів на виконання пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, структурування, класифікації інформації для розв'язання поставленого завдання. Викладач у разі необхідності надає безпосередню допомогу майбутнім лікарям під час виконання практичних

завдань та здійснює корекцію діяльності студентів. Темп роботи уповільнений, оскільки діяльність виконується шляхом проб і помилок.

2. Застосування засвоєних знань у діяльності за зразком на основі алгоритмічних дій. Зазначений етап характеризується частковою самостійністю студентів, але виконання завдань виконуються за підтримкою, спрямовані на формування визначених умінь, а саме: пошук, аналіз, синтез, порівняння, структурування, класифікація, які входять в загальні вміння інформаційно-аналітичної діяльності. Створюються умови для безпомилкового виконання завдань з опорою на визначений алгоритм виконання та наявність підказок. Темп роботи, що виконується, зростає за рахунок скорочення часу.

3. Перенесення способу дії у стандартні ситуації. На зазначеному етапі студенти виконують завдання, що спрямовані на формування умінь пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, структурування, класифікації, що входять в загальні вміння інформаційно-аналітичної діяльності, із застосуванням різноманітних способів дій, самостійно без допомоги викладача за відомим алгоритмом. Діяльність студентів набувають усвідомлений характер, їх діяльність характеризується високим ступенем самостійності. Темп роботи дозволяє виконувати завдання у чітко відведений для цього час.

4. Перенесення способу дій у нестандартні ситуації та виконання продуктивної інформаційно-аналітичної діяльності в умовах відкритого освітнього середовища. Організація роботи майбутніх лікарів на цьому етапі відбувається з використанням проблемних завдань, які потребують використання нових способів дій, орієнтовані на отримання нової інформації, вилучення з неї знань шляхом виконання інформаційно-аналітичної діяльності, створення власних інформаційно-аналітичних продуктів під час активної взаємодії з ресурсами відкритого освітнього середовища. Що дає можливість майбутнім лікарям усвідомлювати не тільки мету діяльності, але і визначати способи її досягнення.

Реалізація зазначеного поетапного процесу формування інформаційно-аналітичних умінь забезпечується впровадженням технології, яка дозволяє

визначати індивідуальну траєкторію розвитку майбутніх лікарів, підвищує рівень самостійності студентів у процесі навчання, стимулює їх до інформаційно-аналітичної діяльності.

Наступною, не менш важливою умовою формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів є – створення відкритого освітнього середовища у вищому медичному навчальному закладі, яке дозволяє будувати індивідуальну освітню траєкторію кожного студента, та враховує специфіку професійної діяльності майбутнього лікаря.

Розглядаючи освітнє середовище сучасного вищого медичного навчального закладу, можна зазначити, що характерною особливістю його є інтеграція з середовищами навчальних, лікувальних та наукових установ, що знаходяться між собою у тісному взаємозв'язку, оскільки, до структури сучасного вищого медичного навчального закладу можуть бути включені науково-дослідні інститути, клінічні кафедри на базах лікувально-профілактичних установ, бібліотеки та ін. Тому, взаємодіючи з освітнім середовищем вищого медичного навчального закладу майбутні лікарі не тільки задовольняють свої навчально-пізнавальні потреби, але й безпосередньо занурюються у атмосферу майбутньої професійної діяльності, є спостерігачами й учасниками лікувально-діагностичного процесу. Таке освітнє середовище включає: різноманітну медичну документацію лікувально-профілактичних установ та навчально-методичні засоби, як у електронному, так і у паперовому вигляді; сукупність технічних і програмних засобів для зберігання, обробки та передачі інформації, які забезпечують оперативний доступ до необхідних даних і здійснюють освітні і наукові комунікації, актуальні для реалізації цілей і завдань освіти та розвитку науки у сучасних умовах.

Сьогодні розвиток освітнього середовища вищого навчального закладу набуває все більшої відкритості, що обумовлено потребою у реалізації механізмів індивідуальної освітньої траєкторії кожного студента, впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій.

На основі аналізу літератури, можна сказати, що основними ознаками відкритого освітнього середовища, що забезпечує формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів є: використання сучасних мережевих технологій для функціонування освітнього середовища вищого навчального закладу, серед яких пріоритетними є технології і сервіси Інтернет, що забезпечують доступ до ресурсів з персонального комп'ютера, планшета, мобільного телефону та ін.; доступність і масовість використання інформаційно-освітніх ресурсів середовища, що обумовлені можливістю звернутися до них у будь-який час, з будь-якої точки; самоорганізація середовища, що обумовлюється як розширенням освітніх ресурсів середовища, а саме її насичення, так і побудовою різноманітних зв'язків між її ресурсами та учасниками; наявність у середовищі механізмів колективної співпраці [7].

Одним із основних інформаційних ресурсів відкритого освітнього середовища вищого навчального закладу є електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМК) з різноманітних дисциплін.

«Електронний навчально-методичний комплекс – це інформаційний освітній ресурс, що використовується з метою викладу структурованого навчального матеріалу дисципліни, забезпечення поточного контролю, проміжної атестації, а також управління пізнавальною діяльністю студентів у процесі реалізації освітніх програм ВНЗ» [1: 55].

У якості навчально-методичного супроводу, формування інформаційно-аналітичну компетентність ми розробили ЕНМК «Медична інформатика», який передбачає забезпечення студентів необхідною довідковою та навчальною інформацією розкриває зміст навчальної дисципліни «Медична інформатика», що відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційних стандартів, навчальним планам і програмам та містить варіативний модуль «Основи інформаційно-аналітичної діяльності майбутнього лікаря». Актуальність якого обумовлена потребою у підготовці кваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних фахівців, які здатні швидко сприймати й обробляти великі обсяги інформації, вміти орієнтуватися у освітньому середовищі, постійно оновлювати власні

знання, розширювати спектр необхідних умінь і навичок та підвищувати рівень своєї компетентності. Основними завданнями вивчення модуля «Основи інформаційно-аналітичної діяльності майбутнього лікаря» є: розширити і поглибити підготовку майбутніх лікарів до виконання інформаційно-аналітичної діяльності; визначити місце інформаційно-аналітичної компетентності у професійної діяльності лікаря; забезпечити мотиваційну готовність майбутніх лікарів до інформаційно-аналітичної діяльності; сприяти формуванню системи знань, умінь, навичок інформаційно-аналітичної діяльності; розвинути рефлексивні здібності, що дозволяють студентам оцінити свою інформаційно-аналітичну діяльність.

Отже, створений електронний навчально-методичний комплекс «Медична інформатика» – є складовою освітнього середовища вищого медичного навчального закладу і сполучною ланкою між майбутнім лікарем й освітнім середовищем, що забезпечує управління і контроль навчально-пізнавальною діяльністю студентів і дозволяє їм будувати індивідуальну освітню траєкторію, та враховує специфіку професійної діяльності майбутнього лікаря, де викладач виступає у ролі керівника, організатора, координатора і консультанта навчального процесу.

Висновки. Наприкінці зазначимо, що реалізація зазначених педагогічних умов формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів у освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу сприяє інтенсифікації навчального процесу, забезпечує становлення різнобічної особистості майбутнього фахівця, який володіє необхідними знаннями, уміннями, навичками та особистісними якостями, що відповідають вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Перспектива подальшого дослідження полягає у визначенні інноваційних форм, методів навчання для формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів та розробці і впровадженню технології формування зазначеної компетентності.

Список літератури:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : [гол. ред. В. Г. Кремень] . – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Ерошина Н. А. Дидактические условия управления самостоятельной учебной деятельностью студентов педагогических вузов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук спец.: 13.00.08 «теория и методика профессионального образования» / Н. А. Ерошина. – Липецк, 2001. – 22 с.
3. Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия» : сущность, классификация / Н. Ипполитова, Н. Стерхова // General and Professional Education. – 2012. – № 1. – С. 8-14.
4. Карпенко Є. М. Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Карпенко Євгенія Миколаївна. – Житомир, 2014. – 304 с.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 53000 слов / С.И. Ожегов; под общ. ред проф. Л.И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство Мир и образование», 2007. – 640 с.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
7. Стрекалова Н. Б. Особенности открытых информационно-образовательных сред как педагогических систем / Н. Б. Стрекалова // Информатика и образование. – 2014. – № 1. – С.48-50
8. Щагина Г.В. Развитие профессионально-познавательного интереса у будущих социальных педагогов в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Щагина Галина Валентиновна. – Магнитогорск, 2005. – 179 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лобач Наталія Вячеславівна – викладач кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики, ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія» м. Полтава.